

зително четири сантиметра. Отвън гнездото беше неизмазано, но вътрешността му блестеше като стъкло. Входът към гнездото представляваше малък сводест отвор, наподобяващ входна врата на църква. Той водеше в тесен проход, извиващ край външния край на гнездото. В края на краищата прохода свършваше в кръгла камера, облицована с пухкави пера и меки корени. Гнездото приличаше на охлювна черупка.

Макар и да обиколих доста голям район, не ми се усмихна щастие то да намеря току-що започнато гнездо. Настъпил бе периодът на мътене. Въпреки всичко успях да намеря едно полузавършено гнездо. Фурнаджийките се срещат начесто в Аржентина. Начинът, по който се движат и наклонят на една страна глави, когато ви наблюдават с блестящите си тъмни очи, ми напомняше много английската червеношийка. Двойката, която строеше това гнездо, не ми обръщаше никакво внимание. Стоях на четири-пет метра от тях. От време на време те подхвъркваха по-близо до мен и след като ме проучаха с наклонени на една страна глави, плясваха крила и се връщаха отново на своята работна площадка. Както вече казах, гнездото бе готово наполовина. Основата му беше здраво циментирана за един стълб, външните и вътрешните стени на прохода се издигаха на повече от десет сантиметра. Оставаше само построяката да се покрие със сводест покрив.

Най-близкото място, от което можеха да си доставят мокра кал, се намираше на брега на плитка лагуна, разположена на около половин миля разстояние оттук. Те подскачаха малко превзето и надуте край ръба на водата, като на всеки няколко крачки изпробваха калта, чиято гъстота трябваше да бъде една и съща. След като откриваха подходящото място, те започваха да подскачат възбудено и да късат малки коренчета и късчета трева, докато човките им се изпълваха и човек добиваше впечатление, че внезапно са им пораснали големи моржови мустаци. Те пренасяха тези подсилващи материали до разкаляното място и със сръчно движение, без да изпускат каквото и да е, взимаха с човките си голямо количество кал. Те смесваха с интересно движение на човката двата вида материал и моржовите им мустаци се изпоцапваха с кал. След това изцвъртя-

ваха приглушено и отлитаха към гнездото. Птиците поставяха товара си на съответното място и го тъпчеха с човки и крака, докато се залепи здраво за стената. После се вмъкваша в гнездото и заглаждаха новото място с човки и гърди, даже с крила, докато постигнат желания блясък.

Когато остана да се довърши само малка част на върха, аз занесох няколко светлочервени вълнени конци на брега на лагуната и ги пръснах край мястото, откъдето събираха своя материал. При следващото ми отиване за мое най-голямо удоволствие открих, че са взели конците. Видът на малката червеникавокафява птичка с големи алени мустаци беше крайно забавен. Тя бевтъкнала вълната в последното останало за довършване парче на тавана на гнездото. Бях напълно убеден, че това е единственото гнездо на фурнаджийка в цялата аржентинска пампа, на което се развива малко червено знаменце.

Ако фурнаджийката е изкусен строител на здрави гнезда, които трябва да се ударят няколко пъти с чук, за да се разрушат, членовете на семейството гълъби спадат към другата крайност. Те нямат абсолютно никакво понятие как се строят гнезда. Четири-пет поставени върху клона съчки, това е обикновеното разбиране на гълъба за най-сложната постройка. Върху тази неустойчива площадка те снасят обикновено по две яйца. Всеки път, когато повее вятър и дървото се огъне под неговия порив, цялото смешно гнездо се тресе и яйцата едва се държат на него. За мен е същинска загадка как гълъбите съумяват да достигнат до зрелост.

Знаех, че гълъбите са глупави и лоши строители, но и през ума не ми минаваше, че гнездата им могат да причинят големи неприятности на естествоизпитатели като мене. В това се уверих в Аржентина. Край бреговете на една река извън Буенос Айрес открих малка горичка. Високите около десетина метра дървета се населяваха от цяла колония гълъби. На всяко дърво имаше по тридесет-четиридесет гнезда. Крачех под дърветата, а между небрежно подредените клонки на гнездата прозираха глъстите коремчета на малки гълъбчета, проблясваха яйцата. Гнездата изглеждаха крайно нестабилно построени. Стори ми се дори, че ходя на пръсти от страх да не наруша това изтънчено равновесие.

В средата на гората открих дърво, отрупано с гнезда на гълъби. По непонятни причини в тях нямаше никакви птици. На самия връх на дървото зърнах голям наръч клонки и листа. Това беше някакво гнездо, но в никакъв случай не и гнездо на гълъб. Дали вътре не се намираше обитателят на нескопосано направеното жилище, станал причина гълъбите да изоставят гнездата си! Реших да се изкача и проверя дали собственикът си е в къщи. За нещастие осъзнах грешката си едва след като се покатерих по дървото. Почти във всяко гълъбово гнездо на дървото имаше яйца. При бавното ми катерене нагоре по дървото отгоре ми валеше истински дъжд от гълъбови яйца, които падаха върху мен и се разчупваха. Палтото и панталоните ми се оплескаха от жълтък, върху който се полепваха парченца от счупени черупки. Не бих обърнал кой знае какво внимание на всичко това, но яйцата без изключение бяха развалени. Когато изпотен и задъхан достигнах върха на дървото, от мен се излъчваше отвратителна воня. На всичкото отгоре обитателят на гнездото, заради когото се бях покатерил, го нямаше. От това мое изкачване не спечелих нищо, ако не се брои плътният слой разбити яйца и вонята, която би накарала дори скунсът да ми завиди. Заслизах с усилие от дървото и очаквах с нетърпение момента, в който щях да стъпя на земята и да запаля цигара, за да прогоня силната миризма на развалени яйца от носа си. Земята под дървото беше осеяна със счупени яйца. Тук-там лежах и почти разложените тела на няколко малки гълъбчета. Измъкнах се колкото се може по-бързо на открито място. Приседнах с въздишка на облекчение, бръкнах в джоба си и извадих цигарите. От кутията капеше жълтък. По някаква странна случайност по време на изкачването в джоба ми бе попаднало яйце, което се бе счупило. Цигарите не ставаха вече за нищо. Извървах двете мили до дома си, без да сложа цигара в уста, и през цялото време вдишвах силната воня на развалени яйца. Също като че бях участвувал в бой с омлети, завършил не в моя полза. Оттогава насетне гълъбите ми станаха неприятни.

Изобщо бозайниците не са такива добри строители като птиците, макар и някои от тях да правят изключение. Язовецът например строи най-сложните тунели.

Тази дейност понякога се подема от няколко поредни поколения, докато цялото съоръжение заприлича на сложна подземна система от проходи, глухи улички, спални помещения, детски стаи и трапезарии. Бобърът също принадлежи към групата на изкусните строители. Той издига своето жилище наполовина във водата и наполовина над нея от дебели стени от кал и дървета и го снабдява с подземен вход. По този начин може да влиза и излиза от него дори когато повърхността на езерото е покрита с лед. Бобрите строят и канали. Когато се наложи да отидат до някое отдалечено дърво за храна или дървен материал за ремонт на своя бент, те превозват тези материали по канала. Техните бентове са истински шедеври. Това са здраво сглобени и масивни постройки от кал и дървета, които понякога се простират на стотици ярда. Бобрите поправят със светкавична бързина и най-малкия отвор в тях, понеже се страхуват, че водата ще се оттече и жилището с входа няма да бъдат повече под нея; така те биха станали лесна плячка за всеки минаващ неприятел. Домът, каналите и бентовете на бобъра създават впечатление, че той е необикновено и хитро животно. За съжаление случаят съвсем не е такъв. Излиза, че желанието на бобъра да строи бент представлява подтик, който никой уважаващ себе си бобър не може да подтисне даже тогава, когато не съществува необходимост от подобен строеж. Поставен в големи циментови басейни, методично и с достойнство бобърът строи напреки бентове; за да задържа водата.

Без съмнение обаче насекомите принадлежат към истинските архитекти специалисти на животинския свят. Погледнете само колко красиво и с каква математическа точност е изградена обикновената медена пита. Насекомите като че умеят да строят най-удивителните домове от изключително голямо разнообразие на материали — дърво, хартия, восък, кал, коприна и пясък, различаващи се също така изключително много по външен вид. Когато като момче живееш в Гърция, прекарвах цели часове в търсене на гнезда на паяка-строител из обраслите с мъх брегове. Това са най-красивите и удивителни архитектурни постижения на животните от цял свят. Самият паяк с разкрачените си крака е голям

колкото двушилингова монета и изглежда като че направен от изключително бляскав шоколад. Тялото му е тумбесто и пълно, а краката възкъси. Външният му вид ни най-малко не подсказва, че това същество има нещо общо с фината строителна работа. Въпреки всичко тези тромави на вид паяци изкопават в някой бряг дупка, дълбока около петнадесет сантиметра в диаметър. Тя бива най-старателно подплатена и при завършването си наподобява копринена тръба. След това идва нейната най-важна част — вратата. Тя представлява купол със скосен ръб, така че пасва много точно и сигурно в отвора на тунела и се прикрепва с копринени панти. От външната страна се маскира с мъх и лишеи и когато е затворена, почти невъзможно е да се отличи от заобикалящата я пръст. Ако при отсъствието на собственика отворите вратата, ще забележите малки черни шипчета от долната ѝ страна. Това, така да се каже, са дръжките, с които паякът залоства здраво вратата, за да не се вмъкват неканени гости. Единственият, който според мен не се удивлява на красотата на този дом, е мъжкият паяк. Отворил веднъж вратата и вмъкнал се в подплатеното с коприна гнездо, то се превръща за него в лоно на любов и гибел. След като потъне в мрака на гнездото и се съеши с женската, той моментално бива умъртвен и изяден от нея.

За първи път опознах някои животни-архитекти, когато бях на десет години. По това време необикновено силно ме привличаше биологията на пресните води. По-голямата част от свободното си време прекарвах из блатата и потоците и ловях населяващата ги дребна фауна. Животинките пусках в големи буркани, наредени в моята спалня. Между другото имах и един буркан от сладко, пълен с ларви на ручейник. Тези интересни, наподобяващи гъсеница създания се обвиват в своеобразен, отворен от единия си край копринен пашкул, след което украсяват външната страна на пашкула с онези материали, които според тях им служат за най-подходяща маскировка. Моите ручейници бяха малко мудни, защото ги бях заловил в напълно застояло блато. Те бяха просто украсили външната страна на своите пашкули с парченца мъртви водни растения.

Казаха ми, че ако ларвата на ручейника се извади от

пашкула и се постави в съд с чиста вода, тя ще свие нов пашкул и ще украси външната му страна с онзи материал, който ѝ доставите. Отнесох се малко скептично към всичко това, но все пак реших да направя опит. Взех четири от моите ларви и много внимателно ги измъкнах от техните пашкули. После ги поставих в буркан с чиста вода, дъното на който поръсих с шепя дребни и избелени от слънцето морски черупки. За мое най-голямо удивление и радост ларвите постъпиха точно така, както предрече и мойт приятел. Когато свиха новите си пашкули, те наподобяваха филиграни от морски черупки.

Така се въодушевих от всичко това, че създадох твърде много тревоги на бедните създания. От време на време ги принуждавах да произвеждат все нови и нови пашкули, украсени с все повече и повече най-невероятни материали. Кулминационната точка настъпи, когато открих, че при преместването на ларвите в нов буркан, по дъното на който е поръсено ново вещество, и то когато са построили до половината своя пашкул, те се принуждават да сътворят пъстроцветен пашкул. Получих някои твърде странни резултати. Една ларва например беше украсила великолепно половината си пашкул с морски черупки, а другата половина с черни въгленчета. Най-голямата си победа постигнах обаче, когато принудих три от тях да украсят пашкулите си с парченца синьо стъкло, червена тухла и бели морски черупки. На всичкото отгоре материалите бяха разположени на райета, вярно, неправилно направени, но все пак райета.

Оттогава насетне притежавах най-различни животни, с които истински се гордеех. Не си спомням обаче да съм изпитвал онова задоволство и чувство на гордост, с които показвах на приятелите си моите червени, бели и сини ларви на ручейници. Струва ми се, че бедните създания наистина са си отдъхнали с облекчение, след като се излюпваха и си отиваха, забравили трудностите, съпътствували построяването на техните пашкули.

Спомням си как веднъж лежах на един окъпан от слънцето склон в Гърция (обрасъл с разкривени маслиненни дървета и миртови храсти) и наблюдавах една продължителна и кръвопролитна война, която се водеше на няколко сантиметра от мен. Рядкото щастие да бъда военен кореспондент в тази война се падна на мен. Подобна война виждах за първи път в живота си и не биваше да я пропусна за нищо на света.

Сражаваха се две мравешки армии. Атакуващата страна беше блестяща и яркочервена, докато отбраняващата се армия бе черна като катран. Съвсем лесно можех да пропусна тази битка, ако вниманието ми един ден не беше привлечено от едно наистина необикновено мравешко гнездо. В него имаше два вида мравки: червени и черни. Те водеха задружен живот. Никога дотогава не бях виждал два различни вида мравки в едно и също гнездо, затова се заех да ги проуча по-внимателно. Открих, че червените мравки, истинските собственици на гнездото, се ползуваха с известност на кървавочервени поробители, докато черните всъщност бяха техни роби, заловени и поставени под тяхна власт, още преди да се излюпят от яйцата. След като прочетох и се запознах с привичките на поробителите, започнах много острожно да наблюдавам гнездото с надеждата да видя как мравките ще организират някое от своите нападения за роби. Изминаха няколко месеца. Започнах да си мисля, че тези поробители са или твърде мързеливи, или пък разполагаха с достатъчно много роби, които правеха живота им охолан.

Крепостта на поробителите се издигаше близо до коренищата на едно маслинено дърво, а на около тридесетина стъпки надолу по склона имаше гнездо на черни мравки. Една сутрин минавах край второто гнездо. На метър-два от него забелязах да се навъртат няколко червени мравки. Спрях се и вперих поглед. Около тридесет-четиридесет от тези мравки се бяха пръснали на голяма площ. Явно не търсеха храна, защото в движенията им липсваше обичайната за тях нетърпелива любознателност. Те се въртяха насам-натам, изкачваха

се от време на време по стъблото на някоя тревичка, застиваха мигновено на върха ѝ и размахваха пипалца. Мравките се срещаха периодично две по две и се спираха. Като че повеждаха оживен разговор, по време на който пипалцата им помръдваха енергично. Известно време ги наблюдавах и изведнъж проумях какво вършат. Лутанията им съвсем не бяха толкова безцелни, колкото изглеждаха. Подобно на хайка ловни кучета те оглеждаха много основно местността и проучваха всяко местенце от терена, по който щеше да премине тяхната армия. Черните мравки изглеждаха явно разтревожени. От време на време някоя от тях се натъкваше на червен поробител, обръщаше се, плюеше си на петите и се присъединяваше към една от многобройните групи сънародници, които явно провеждаха военен съвет. Старателното проучване на терена от страна на разузнавачите от поробителската армия продължи цели два дни. Започнах да мисля, че градът на черните мравки им се е сторил твърде труден за атакуване. Една ранна утрин установих, че военните действия са започнали.

Придружени от четири-пет малки взвода, разузнавачите приближиха черните мравки и на две-три крачки от гнездото им се поведоха вече няколко схватки. Черните мравки се нахвърлиха върху червените с истерична разпаленост, докато червените напредваха бавно, но неотклонно. От време на време те улавяха по някоя черна мравка и прекършваха със светкавично захапване на огромните си челюсти тялото ѝ на две части.

Главното ядро на поробителската армия маршируваше вече надолу по хълма. След около час те се доближиха на четири-пет стъпки от града на черните мравки. И точно тук с внушителна военна прецизност, изумителна за наблюдение, те се разделиха на три колони. Едната се насочи право към гнездото, а останалите две започнаха да го заобикалят с намерение да предприемат флангова атака или пък да хванат противника в чувал. Гледката беше пленителна. Струваше ми се, че по някакъв магически начин съм се озовал над бойното поле на битката при Ватерло или някоя друга подобна историческа битка. Виждах разположението на нападащите и отбраняващите се сили като на длан; виждах как колоните на подкрепленията се придвижваха бързо през

тревната джунгла; виждах как двете обхождаци колони на поробителите приближаваха все повече и повече гнездото. Черните мравки не подозираха нищо за тяхното присъствие и концентрираха вниманието си върху отблъскването на централната колона. Обстановката ми стана напълно ясна. Ако черните мравки в най-скоро време не откриеха, че ги обкръжават, трябваше да се простят с всякаква надежда за спасение. Разкъсвах се между желанието да помогна по някакъв начин на черните мравки и стремежа да оставя нещата да се развиват по естествен път, за да видя какво ще стане по-нататък. Все пак вдигнах една черна мравка и я поставих близо до едната обхождача колона от червени мравки. Начаса я нападнаха и я убиха. Почувствувах се крайно виновен за тази си постъпка.

В края на краищата черните мравки разбраха, че са обкръжени. В миг като че ги обхвана паника. Някои започнаха да притичват безцелно насам-натам, други връхлитаха в уплахата си право върху червените нашественици и биваха моментално избивани. Други обаче запазиха присъствието на духа. Те се втурнаха във вътрешността на крепостта и започнаха да евакуират яйцата. Те ги изнасяха отвътре и ги нареждаха откъм най-отдалечената от нападателите страна. Трети членове на мравешката общност грабваха яйцата и тръгваха да ги пренасят на безопасно място. Беше твърде късно.

Движещите се в стегнат боен ред обхождаци колони на поробителите изведнаж разкъсаха своите редици и заляха като червен порой цялата околност. Навсякъде се виждаха групички от сражаващи се мравки. Стиснали-те яйцата в челюстите си черни мравки биваха преследвани от червените поробители, притискани и принуждавани да пуснат яйцата. Съпротивляваха ли се, те биваха моментално убивани. По-страхливите успяваха да спасят кожата си. Те просто хвърляха яйцата, които носеха, още щом зърнеха някой от поробителите. Цялото гнездо и районът около него се осеяха с умрели и агонизиращи мравки от двата вида. Докато черните мравки се промъкваха между трупове и бягаха все по-далеч и по-далеч, поробителите събираха яйцата и се упътваха обратно към своята крепост на хълма. За голямо мое

огорчение точно в този момент се наложи да напусна полесражението, защото се стъмни и не виждах вече почти нищо.

Рано на следната сутрин се върнах отново на бойното поле, но войната бе вече завършила. Градът на черните мравки бе запустял, ако не се смятаха пръснатите умрели и ранени мравки. От черната и от червената армия нямаше и следа. Изкачих се бързо на хълма към гнездото на червените. Пристигнах тъкмо на време. Последните части от тяхната армия току-що се завръщаха с военната си плячка — яйцата, които носеха внимателно в уста. При входа на гнездото ги посрещаха развълнувани техните черни роби. Те докосваха яйцата с пипалца и се увъртаха угоднически около своите господари, ентузиазирани от успешното нападение на поробителите върху собствените им родственици. Цялата тази работа напомняше твърде неприятно за отношенията между хората.

Може би е несправедливо, че описвам животните като участници във войни, защото повечето от тях са твърде чувствителни, за да се ангажират във война така, както я разбираме ние. Изключение правят, разбира се, мравките и особено мравките-поборители. За повечето останали същества войната се изразява или в защита от неприятели, или в битката за храна.

След като видях как мравките-поборители водят война, аз изпитвам вече най-голямо уважение към тяхната военна стратегия, без това да ме кара да ги харесвам особено много. Всъщност ми стана много приятно, когато открих, че съществува нещо като нелегално движение против тях. Това са мраволъвците. Мраволъвът прилича много на водно конче и изглежда напълно безвреден. През своето детство обаче той е алчно чудовище, измайсторило крайно ловък начин за залавяне на своята плячка, състояща се предимно от мравки.

Ларвата има закръглено тяло и голяма глава, въоръжена с прилични на клещи челюсти. Тя си избира някое място с рохкава и песъчлива почва, заравя се под земята и изравя кръгла дупка, наподобяваща кратер на вулкан. Скрита под пясъка, ларвата чака своята жертва на дъното на тази дупка. Рано или късно се появява някоя мравка, тръгнала припряно за някъде по типич-

ния за мравките начин и проявява неблагоприятното да прекрачи рѣба на дупката на мраволѣва. Тя разбира моментално своята грешка и прави опит да се измъкне от дупката, но това се оказва трудно, понеже пясъкът е рохък и се свлича под тежестта на тялото ѝ. При своите безплодни опити по рѣба на миниатюрния кратер мравката кърти пясчинки, които падат долу в дупката и събуждат спотаиващият се опасен обитател. Мраволѣвът моментално пристѣпва към действие. Служейки си с огромната си глава и челюсти като екскаватор, той изстрелва силна струя пясък към мравката, която прави отчаяни усилия да се прехвърли през рѣба на кратера. Почвата се свлича непрестанно под краката, а освен това, повалена от струята пясък, на която не може да устои, мравката се претъркулва надолу и пада на дъното на кратера. Там пясъкът се разтваря като завеса, откъдето я обгръщат любовно огромните закривени челюсти на мраволѣва. Бавно-бавно, като не престава нито за миг да рита и се съпротивлява, мравката изчезва, като че погълната от плаващ пясък. След няколко секунди кратерът обезлюдява, но под повърхността му мраволѣвът продължава да смуче жизнените сокове на своята жертва.

И друго създание отправя подобни изстрели при залавяне на своята жертва. Това е рибата-стрелец. Тази твърде красива риба се среща из реките на Азия. Тя е изобретила твърде оригинален способ за залавяне на своята плячка, състояща се от мухи, пеперуди, молци и други насекоми. Тя плува бавно под повърхността и търси някое насекомо, кацнало на надвиснало над водата клонче или лист. Тогава рибата забавя движението си и приближава внимателно, спира, прицелва се, след което неочаквано и по най-изумителен начин изхвърля към своята жертва тънка струйка водни капчици. Смъртоносните капчици попадат точно в целта. Уплашеното насекомо цопва от своето място във водата. В следващия миг рибата се оказва под него, водата кипва, тя разтваря уста и насекомото потъва завинаги в нея.

По едно време работех в магазин за продажба на животни. Един ден с получената пратка животни пристигна и една риба-стрелец. Рибата ми достави голямо

удоволствие. С разрешение на управителя описах удивителните навици на рибата на една табелка, подредих най-внимателно аквариума, пуснах рибата вътре и я изложих като централен експонат на витрината. Рибата пожъна голям успех, обаче зрителите настояваха да видят как залавя жертвите си. Никак не беше лесно да се организира това. Изведнѣж ми хрумна блестяща идея. През няколко сгради от нас имаше рибарски магазин. Не виждах нищо лошо в това да се възползуваме от няколко от излишните им мухи-месарки. Над аквариума на рибата-стрелец окачих парче вмирисано месо и оставих вратата на магазина отворена. Всичко това извърших на своя глава, без знанието на управителя. Искаше ми се да го изненадам.

Изненадата наистина беше голяма. Когато се появи управителят, в магазина летяха може би няколкостотин мухи-месарки. Рибата-стрелец беше в стихията си. Аз я наблюдавах от магазина, а отвън на тротоара се трупаха петдесет-шестдесет души. До управителя стоеше един напълно безучастен към животните полицаи, който пожела да узнае причината на задръстването пред магазина. За моя изненада, вместо да се възхити от оригиналното зрелище на витрината, управителят застана на страната на полицаия. Кулминационната точка настъпи, когато управителят се приведе над аквариума да свали окаченото над него парче месо. Точно в този миг върху бузата му попадна струйка вода, изхвърлена току-що от рибата с надежда да свали една особено сочна муха-месарка. Управителят не спомена никога повече за този инцидент, но на следващия ден рибата-стрелец изчезна, а на мен не разрешиха повече да подреждам витрината.

Един от любимите трикове в стълкновенията между животните е незлобливото създание да убеди своя потенциален неприятел, че всъщност е ужасно и свирепо животно, което е най-добре да бъде оставено на мира. Най-удивителният пример в това отношение ми представи една моя птица, наречена *сън битерн*, когато търсех диви животни в Британска Гвинея. Тази стройна птица има изъстен и заострен клон, а движенията ѝ са бавни и тържествени. Отгледана от един индианец, тя беше напълно опитомена. Денем я оставях да обикаля сво-

бодно из моя стан, а нощем я затварях в клетка. Тази птица е покрита с блестяща перушина, която излъчва всичките нюанси на есенната гора. Когато застане на фона на сухите листа, тази птица се губи напълно от погледа. Както вече казах, гледайки толкова нежната и изящна птица, човек неволно си мисли, че тя не е в състояние да противопостави каквото и да е на някой свой неприятел. Това обаче не отговаря в никакъв случай на истината.

Един следобед в моя стан влязоха три едри настървени ловджийски кучета заедно с господаря си. Не дълго след това едно от тях зърна потъналата в размисъл в края на разчистеното място *сън битерн*. Ушите на кучето шръкнаха, от гърлото му се откъсна тихо ръмжене и то пристъпи към нея. Другите две мигновено се присъединиха към него и всичките се устремиха самоуверено към нея. Птицата ги остави да я доближат на около четири стъпки и едва тогава благоволи да погледне. Тя извърна глава и ги изгледа с унищожителен поглед. Кучетата се стъписаха. Те не знаеха как да постъпят с птица, която не прави опити да избяга с крясъци при тяхното появяване. Съвсем неочаквано птицата сведе глава и разпери крила. В средата на всяко крило се появи по едно красиво петно, което иначе не се виждаше. Петната наподобяваха поразително очите на огромен загледан напред бухал. Цялата трансформация от слабичка и тиха птица до същество, наподобяващо разгневен бухал, се извърши така ловко, че кучетата неволно се изненадаха. Те се стъписаха, втренчиха погледи в трептящите крила, свиха опашки и побягнаха назад. Птицата сви крила, почисти няколко пѐра по гърдите си и отново потъна в размишление. Кучетата явно ни най-малко не я бяха обезпокоили.

Едни от най-находчивите методи на защита в животинския свят се срещат сред насекомите. Те са истински майстори в изкуството на маскировката, поставянето на капани и много други методи за защита и нападение. Без съмнение обаче един от най-удивителните е бръмбарът-бомбардировач.

Преди години се гордеех, че съм собственик на истински черен плъх, който успях да заловя съвсем мъничък. С лъскавата си абаносова козина и блестящи черни очич-

ки той бе необикновено красиво зверче. Свободното си време разделяше на две равни части, едната за миене, а другата за ядене. Най-голямата му страст представляваха насекомите независимо от размера и формата им: пеперуди, богомолки, наподобяващи пръчици насекоми, хлебарки — една и съща участ постигаще всички, след като ги поставях в неговия кафез. И големите богомолки не можеха да му убягнат, макар и понякога да успяваха да впиат закривените нокти на пипалцата си в носа му и да го разкърват, преди да ги изхруска. Един ден отместих някакъв камък и намерих свит под него голям възчерен бръмбар, с когото той не успя да излезе на глава. Помислих си, че моят плъх ще хареса много бръмбара, затова го пхнах в една кибритена кутийка и го пуснах в джоба си. Когато пристигнах у дома си, измъкнах плъха от сандъчето, в което спеше, отворих кибритената кутийка и изтърсих вътре големия сочен бръмбар. Плъхът прилагаше два метода по отношение на насекомите и те варираха според вида им. Случе-ха ли се енергични и борбени като богомолката, той се хвърляше и започваше да хапе, за да ги унищожи колкото се може по-скоро. Безобидните и мудни насекоми, като бръмбарите например, взимаше направо с лапички и започваше да ги хруска като парченца сухар.

Като зърна големия и пълзящ безпомощно по пода на неговия кафез тлъст деликатес, плъхът припна напред, страбчи го бързо с малките си розови лапички, после приседна като същински гастроним на задните си крака да вкуси първия си за сезона трюфел.¹ Мустачките му потрепваха от вълнение, когато повдигна бръмбара до устата си. След това стана нещо твърде любопитно. Той изсумтя изумен, хвърли бръмбара и подскочи като ужилен назад, после започна бързо-бързо да трие носа и лицето си с лапи. Отначало си помислих, че просто се е разкихал точно когато се канеше да вкуси от бръмбара. Плъхчето изтри лице и отново пристъпи към своята жертва. Този път той го хвана по-внимателно и го повдигна пак към устата си. И пак изсумтя сподадено, хвърли го, като че беше нагорещен въглен, и започна да трие възмутено лицето си. Втората му среща с бръм-

¹ Вид гъба — бел. пр.

бара очевидно му беше достатъчна, защото отказа да се приближава повече до него. Всъщност той изглеждаше уплашен не на шега. Всеки път, когато бръмбарът се размърдаше в своя ъгъл на кафеза, плъхчето се отдръпваше бързо назад. Пъгнах бръмбара обратно в кибритената кутийка и се заех да го идентифицирам. Едва след това разбрах, че съм предложил на моя нещастен плъх бръмбар-бомбардировач. Когато бъде нападнат, бръмбарът-бомбардировач изпръсква течност, която при съприкосновение с въздуха експлодира с лек пукот и образува остър и неприятен газ в състояние да принуди всяко вдъхнало го същество да остави бръмбара-бомбардировач на мира.

Домъчня ми за моето черно плъхче. Твърде неприятно беше да се заемеш с особено вкусно на вид ястие, което неочаквано започва да изхвърля неприятен газ в лапите ти. Цялата случка го накара да получи комплекс от бръмбарите. Дни наред плъхчето се спускаше към кафеза, в който спеше, веднага щом зърнеше някой бръмбар, дори и да беше тлъст и напълно безвреден. Плъхчето все пак бе още малко и рано или късно трябваше да разбере, че за нещата на този свят не може да се съди единствено по външния им вид.

Животни-изобретатели

Веднъж се връщах от Африка с кораб, чийто капитан, ирландец по произход, не обичаше никак животни. Това беше равносилно на нещастие, понеже нареденият ми на предната палуба багаж наброяваше повече от двеста клетки с най-различни диви животни. Повечето от злоба, отколкото от друго капитанът не пропускаше никога случая да ме провокира, като захващаше да говори пренебрежително за животните изобщо и за моите по-специално. За щастие винаги успявах да се измъкна. Преди всичко човек никога не бива да спори с капитана на кораба, а да се спори с капитан,

който на всичкото отгоре е и ирландец, означава чисто и просто да си търсите белята. Все пак, когато нашето пътуване наближи вече края си, реших да дам един добър урок на капитана и заках удобен случай за това.

Една вечер наближихме Ламанша. Подгонени от вятъра и дъжда, ние седяхме в пушалнята и слушахме радио. Някакъв мъж говореше за радара, който в онези дни представляваше голяма новост, но все още не бе привлякъл вниманието на широката публика. Капитанът слушаше с блеснали очи. Когато беседата завърши, той се обърна към мен.

— Това е само за вашите животни, — каза той, — те не могат да направят подобно нещо, независимо че според вас са изключително умни.

С това си мнение капитанът сам ми падна в ръцете. Реших този път да му дам да разбере.

— На какво се обзалагате — подхвърлих аз, — че мога да ви опиша поне две съществени научни открития и да ви докажа, че техният принцип е използван в животинския свят дълго време преди на човека да му дойде на ум за тях.

— Назовете не две, а четири открития и аз се обзалагам на бутилка уиски — отвърна капитанът, като с това очевидно смяташе, че си е осигурил успеха.

Приех облога.

— Е, добре — каза самодоволно капитанът. — Започвайте!

— Оставете ми поне една минутка да си помисля — възразих аз.

— Ха! — възкликна тържествуващо той. — Загазихте ли?

— Ни най-малко. Работата е там, че примерите са извънредно много и не зная с кой да започна — обясних аз.

— Започнете тогава с радара? — подхвърли саркастично той.

— Защо пък не, макар и да ми се струва, че това е твърде лесно. Все пак, щом като избрахте радара, ще започна с него.

За мое щастие капитанът не разбираше нищо от природознание, иначе никога не би предложил радара. От моя гледна точка това бе същински късмет, защото трябваше да опиша най-обикновеният прилеп.

В гостните и спалните на много хора са влизали прилепи. Ако не са се изплашвали от тях, те вероятно са оставали очаровани от бързия и майсторски летеж, от светкавичните отклонения и извивки, посредством които избягват всички препятствия, включително и предмети, като обувки и пешкири, хвърляни понякога към тях. Въпреки прастарото предание прилепите не са слепи. Те имат превъзходно зрение, но очите им са толкова мънички, че едва се забелязват в гъстата им козина. Въпреки всичко остротата на зрението им не е чак дотолкова голяма, за да обясни лекотата, с която изпълняват необикновените летателни фигури. С изследване летежа на прилепите се заема за първи път през XVIII век един италианец на име Спаланцани. Макар и да не било наложително, но той ослепил няколко прилепа. След това Спаланцани открил, че прилепите продължавали да летят безпрепятствено и да отбягват всички препятствия. Също като че нищо не им се било случило.

Този проблем, макар и частично, се разреши едва напоследък. Откриването на радара (изпращането на звукови вълни и преценяване на препятствието посредством отразяващото се ехо) накара някои от изследователите да допуснат, че прилепите си служат със същата система. Предприеха се цяла поредица опити, в резултат на което се откриха удивителни неща. Преди всичко известно число прилепи бяха заслепявани с тънки восъчни ципи, поставяни върху очите им. Както се и очакваше, те не изпитваха никакви трудности при летене и не се блъскаха в никакви предмети. След това беше открито, че ако са заслепени и с привързани уши, те повече не са в състояние да отбягват препятствията и всъщност въобще не могат да летят. Превърже ли им се само едното ухо, те продължават да летят, но не така сигурно и често се удрят в разни препятствия. Това доказва, че прилепите приемат информация за препятствията пред себе си посредством отразените от тях звукови вълни. Изследователите привързаха след това носовите и устата на прилепите, като оставяха открити само ушите. Прилепите отново не можеха безпрепятствено да летят. Това доказва, че носът, ушите и устата играят известна роля в радарната система на прилепа. В края на краи-

щата фактите бяха открити с помощта на изключително прецизна апаратура. При летежа си прилепът издава последователно ултразвукови цвъртения, недоловими за човешкото ухо. Те всъщност издават около тридесет звука в секунда. Ехото от тези цвъртения се отразява от разположените отпред препятствия, връща се до ушите на прилепа, а при някои видове до интересните месести краища край носа. Прилепът разбира по този начин какво има пред него и на какво разстояние. Това е всъщност и принципът на радара. Само едно нещо озадачаваше изследователите. При предаване на звукови вълни чрез радара приемателят трябва да се изключи в момента на предаването, за да може след това да се приеме само ехото. В противен случай приемателят ще улови както предадения звук, така и ехото и в резултат ще се получи пълно объркване. Това неудобство е напълно отстранимо при електрическата апаратура, но те не можеха да разберат как прилепите се справят с всичко това. Последствие беше открито, че за тази цел в ухото на прилепа съществува малък мускул. В момента, в който прилепът издава цвъртенето, този мускул се свива и изключва ухото. След издаване на звука мускулът се отпуска и ухото е готово да приеме ехото.

Удивителното в случая не е това, че прилепите притежават лична радарна система (в края на краищата в природата всичко е възможно), а по-скоро това, че я притежават много по-рано от човека. Вкаменени прилепи са намерени в еоценски скали. Те се отличават незначително от сегашните им потомци. Вероятно е прилепите да си служат с радара приблизително от петдесет милиона години. Човекът разкри тази тайна едва преди двадесетина години.

Моят първи пример накара съвсем очевидно капитана да се замисли. Сега не изглеждаше толкова самоуверен в спечелването на облога. Съобщих, че за следващия пример си избирам електричеството и това малко го поободри. Той се засмя. По лицето му се четеше недоверие. Щяло да ми бъде малко трудно да го убедя, че животните имали свои електрически лампички. Обърнах му внимание, че за електрически лампички не съм споменавал нищо, а просто за електричество, използвано от някои животни.

Да вземем например наподобяващата тиган риба-електрически лъч или, както я наричат още, риба-торпедо. Този вид риби имат забележителна предпазна окраска. Тя не само наподобява много песъчливо дъно, но рибите имат навика да се зариват до половина в пясъка и така изчезват напълно от погледа. Веднъж успях да видя въздействието на електрическите органи на тази риба. Те са доста големи и са разположени по гърба ѝ. По това време се намирах в Гърция и гледах как едно селянче лови риба в плитчините на песъчлив залив. Нагазило до колене в бистрата вода, то държеше в ръка тризбец, подобен на тези, които рибарите използват при нощен риболов. То се движеше край залива и ловът му спореше. Момчето бе набучило вече няколко големи риби и един млад октопод, който бе намерило в сред малка група скали. Когато дойде срещу мястото, където седях, неочаквано се случи нещо необикновено и страшно. В продължение на мигнута момчето пристъпваше бавно напред, впило напрегнатия си поглед във водата и вдигнало тризбеца. В следващия миг то се изпъна силно, после побягна като ожилено от водата и нададе ужасен вик, който проехтя може би на половин миля разстояние. След това падна с плясък във водата, извика наново и по-силно, след което скочи на крака. Момчето падна отново и този път изглежда не успя да се изправи, защото изпънзля с мъка на пясъка. Изтичах до мястото, където лежеше. Лицето му беше бяло като платно, тялото му се тресеше, дишаше ускорено, като че току-що бе пробягало половин миля. Доколко всичко това се дължеше на шока и доколко на действителния ефект на електричеството, не успях да установя, но във всеки случай никога вече не посмях да се къпя в този залив.

Електрическата змиорка като че е най-известното от всички произвеждащи електричество живи същества. Странното е, че това въобще не е змиорка, а риба, наподобяваща змиорка. Тези издължени черни риби живеят из потоците и реките на Южна Америка. Достигат близо $2\frac{1}{2}$ метра на дължина, а на дебелина стават колкото човешко бедро. Повечето от разказите за тях са, без съмнение, твърде преувеличени. Напълно е възможно обаче някой голям екземпляр да повали преброяващ реката кон.

По време на престоя ми в Британска Гвиана за събиране на животни имах много голямо желание да улова няколко електрически змиорки и да ги отнеса в Англия. Близко до мястото, където лагерувахме, реката гъмжеше от тях, но змиорките обитаваха дълбоки пещери, издълбани в скалистите брегове. Повечето от тези пещери имаха изходи, понеже поройните дъждове бяха издълбали отвори. В зиналата под всеки такъв отвор пещера живееше по една електрическа змиорка. Ние удрихме с крак върху някой отвор и дразнихме змиорката. Тя отвърщаше със странно сподавено груктене, също като че под крака ни имаше заровено някакво огромно прасе.

Колкото и да се мъчех, не успях да хвана нито една от тези змиорки. Веднъж прескочихме с моя помощник и двама индианци до разположеното на няколко мили от нас село, чиито жители се славеха като големи рибари. В селото открихме няколко животни и птици и ги купихме. После за мое най-голямо удоволствие при нас се яви човек с електрическа змиорка, пхнатата в не дотам солидна кошница. Спазарихме се и взехме животните (в това число и змиорката), натоварихме ги на кануто и поехме към къщи. Таралечът се разположи на носа и всичко наоколо като че много го забавляваше. Пред него, навита на кълбо в кошницата, се излежаваше змиорката. Бяхме преполовили пътя си, когато змиорката побягна. Разбрах това по таралежа. Според мен той взе змиорката за змия, защото се стрелна от носа на кануто и понечи да се покатери по главата ми. Докато се мъчех да се освободя от бодливата му прегръдка, зърнах насочената решително към мен змиорка. В този миг проявих такава поразителна сръчност, каквато смятах, че не притежавам. С притиснат към гърдите таралеч подскочих във въздуха от седнало положение. Змиорката се плъзна под мен, а аз паднах отново на дъното на кануто, без да го обърна. Случаят с попадналото на рибата-торпедо селянче още не беше избледнял от съзнанието ми, затова нямах ни най-малкото желание да изпитам същото с електрическата змиорка. За щастие никой не се изплаши. Докато се мъчехме да натикаме змиорката отново в кошницата, тя се прехвърли през борда на лодката и цопна във водата. Струва ми се, че никой не съжаляваше за нейното изчезване.